

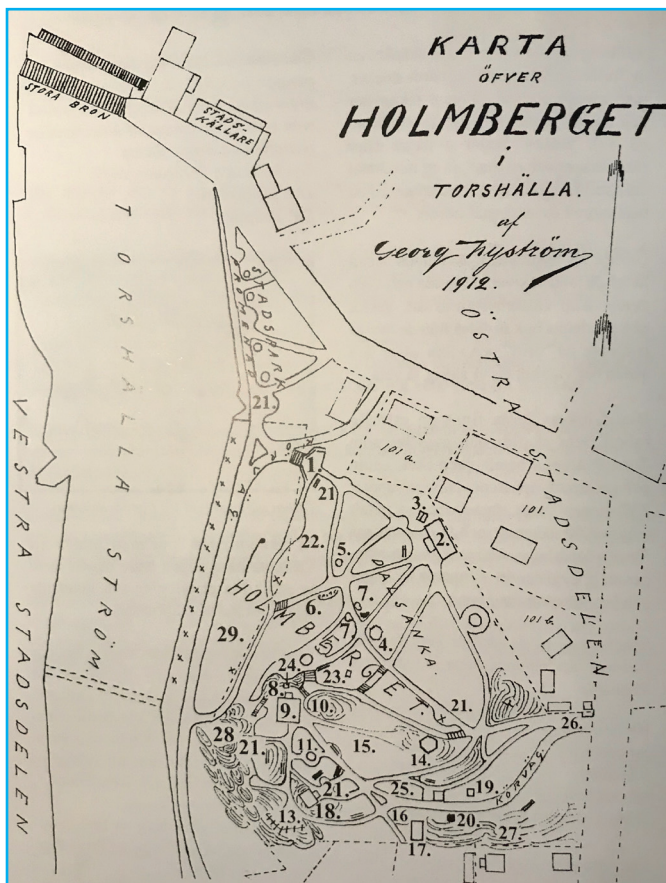
S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla

Nr 1 – 2021 Årg 31

hembygdsförening S:t Olofs Gille

Georg Nyströms karta från år 1912 av Holmberget som lustpark

1912 hade Georg Nyström i nästan 20 år arbetat med att omvandla hela Holmberget till en lustpark.

Många av kartans anläggningar och planteringar finns det idag inga spår efter eller de blev aldrig av såsom:

- 1. Portalen
- 2. Klockargård
- 4. Grenpavilj.
- 8. Floraterassen
- 9. Florakiosken
- 12. Kinatempel*
- 14. Musikpavilj.
- 18. Grindstuga
- 25. Damm
- X. Vid stranden:
Flaggstänger,
marschaller,
soffor & bänkar

*står 21 i st. f. 12
St Olof Nr 2-2004

Åldermannen har ordet

Årets första nummer av Sankt Olof, nr 1 av 4, kan väl för styrelsens vidkommande nästan se ut som förra numret av medlemsbladet. Men vi arbetar på och träffas, numera modernt, digitalt.

I avvaktan på besked och med hänsyn till pågående vaccinering arbetar vi med interna frågor och tar hand om vår hembygdsgård. Som ordförande deltar jag i en hel del digitala möten på lokal och regional nivå om hembygdsfrågor.

Vi hade ett digitalt styrelsemöte tisdagen 16 mars och beslutade oss för att skjuta fram årsmötet till 23 augusti, med förhoppning om att mötet ska kunna ske som vanligt.

Det är högst osäkert om Bergströmska gården ska kunna ha öppet, med eller utan aktiviteter, nu under våren och styrelsen beslutade därför att hålla april stängt och inget beslut om sommaröppet,

Normalt sett planerar vi ju nu för exempelvis nationaldagen och sommarprogrammen. Vi hoppas givetvis kunna ha normal verksamhet i augusti och tillsammans med andra arrangörer ha vår växtmarknad i Mormorstäppan, familjen Bergströms köksträdgård, och att sedan hösten flyter på som vanligt med aktiviteter här i Torshälla.

Idag, när detta skrivs och säkert en tid framåt, fortsätter hembygdsföreningen att iakta försiktighet.

Men läs detta nummer av Sankt Olof.

Ni ser här hur vi använder tiden till ytterligare kunskapsgivning om vårt Torshälla. Och här vet vi att intresset är stort och att många medlemmar och intresserade Torshällabor och andra kan bidra.

Följ läget i Torshälla hembygdsförening Sankt Olofs Gille på vår hemsida www.sanktolofsgille.se som vi försöker hålla uppdaterad.

Ta väl hand om er!

Tryggve Lundh, Ålderman

Årsmötet som normalt hålles i mars har, av extraordinära skäl, senarelagts till 23 augusti. Nuvarande styrelse kvarstår till dess.

KARIN formgivare och inspiratör Lägesrapport och återstående program

Några bilder från Karin Larsson - Carl Larsson-gården Sundborn

Jag skriver denna korta rapport i mitten av mars och vårt EU-stödda projekt i Leader-Landsbygdsutveckling ska vara avslutat 31 mars. Projektledaren Lisa Sollenberg och jag, som projektägare för Sankt Olofs Gille, sammanställer nu i dagarna vår slutrapport.

Pandemin ställde ju till en del för vårt projekt "Karin Larsson-formgivare och inspiratör" men vi är nöjda med arbete och aktiviteter hittills också efter den fina hantverksutställningen i september 2020.

Arbetet kommer att fortgå och Leader har ju kravet på oss att mycket ska leva vidare flera år framåt.

Vid vårt styrgruppsmöte den 11 mars

beslutade vi om en mobil Karin Larsson-utställning i höst, fortsatta studiecirklar och vi planerar för två sommaraktiviteter om coronaläget tillåter:

- En utställning med föredrag m.m. i Vårfruberga klosterruin
- och en expo om Karin Larssons stora trädgårdsintresse och odlingsidéer på Torshälla växtmarknad.

Karin Larsson ska fortsätta att inspirera, också här i Torshälla.

Tryggve Lundh, Projektägare

Bild- och textredigering Benny Flodin

Bergströmska Gården (BG) och familjen Bergström forts. från S:t Olof nr 4-2020

Familjen Bergströms historia, med fokus på Johan Petter Bergström, fram tills Maria Bergström testamenterade gården till Södermanlands hembygdsförbund 1953. Gården övertogs av Tors-hälla stad 1967.

Lilian Andersson med stöd av Jan-Erik Kling har "djupforskat" om familjen och en första del av resultatet av familjens historia börjar i detta nr av S:t Olof.

Idag ägs gården av kommunen som upplåtit den att förvaltas som hembygds-museum av S:t Olofs Gille. Se även vår hemsida www.sanktolofsgille.se.

BAKGRUND

"Sverige är ett bondesamhälle med intensiv drift sedan 1700-talets agrara revolution. Mot bakgrund av den stigande efterfrågan på främst spannmål under 1700-talets andra hälft intensifierades nyodlandet. Man inkorporerade frälsehemman som låg i herrgårdarnas närhet med huvudgården, varigenom huvudgårdarnas areal växte. En del godsägare skapade särskilda plattgårdar genom sammanslagningar av flera hemman. Anställda statarfamiljer ersatte böndernas dagsverken." **Enligt docent Göran Ulväng, Uppsala universitet.**

Statsystemets uppkomst i mitten på 1700-talet var en del av den agrara revolutionen och en del av utvecklingen av ett kapitalistiskt jordbruk. Staterna blev lantarbetare och systemet avskaffades efter 200 år 1945.

Vid början på 1800-talet

(% och antal är cirka)

- uppgick **Sveriges** folkmängd 2,4 miljoner. Sverige var ett jordbrukssamhälle där 9 av 10 svenskar bodde på landsbygden. 75 % av svenskarna fick sin utkomst av lantbruket, och 9 % var sysselsatta inom industri och hantverk. De anställda inom offentliga tjänster uppgick till 4,8 %, en intressant siffra om man jämför med dagens 30 %.
- Antal nötkreatur, hästar, får, getter och svin uppgick 3,08 miljoner. Jmf med år 2019 0,924 miljoner kreatur på 10,2 miljoner personer.
- Självhushållning präglade ekonomin. Bara tre av Sveriges ca 80 städer hade fler än 10 000 invånare.
- Antal studerande uppgick till tre tusen män men inga kvinnor. Bond-drängar och stattorpare sysselsatte 277 tusen män. Statistik för kvinnor saknas men de tjänstgjorde ju som hustrur, pigor inom hushållet, mjölkning och lantbruk m.m. så de kanske var lika många.
- Tre tusen kvinnor hade egen närings-verksamhet. Antalet backstugu- och inhysesfolk var 40 tusen.
- Fram till 1810 var säterier skattebefriade och innehavet ett privilegium för adeln. Skråsystemet avskaffades 1846 och den medeltida ståndsriksdagen först 1864.
- Är det någonstans man använt barn som arbetskraft så är det inom jordbruket. Barnrikedomen hade en avgörande betydelse. 1800-talets svenska

familjer utvecklade strategier att hålla skafferierna med mat och barnens arbetskraft utnyttjades på många sätt. T.ex. var boskapsskötsel ett tidsödande arbete, men inte alltför kvalificerat. Att plocka potatis var ett lämpligt barnarbete.

- Den 6 maj 1808 föll Sveaborg. Finland förlorades under kommande veckor. Epidemier härjade. Ålands hav och Öresund var isbelagda. Invasion av ryska trupper förväntades. Fred slöts med Ryssland, Danmark och Frankrike i december 1809.
- 1810 ramlar nyvalde kronprinsen Carl August av sin häst och dör. Axel von Fersen mördas.
- 1815 uppstod Svensk-Norska unionen
- 1818 Karl XIV Johan alias Jean Baptiste Bernadotte kröntes till konung av Sverige och Norge.

Vår berättelse om familjen Bergström visar anställningar på säterier/fideikommissar med adelsmän som ägare. Adeln har tjänstgöring som officerare eller ämbetsmän och bor i anslutning till sina arbeten. Inspektorer, förvaltare och rättare ansvarar för driften på säteriet.

(Inspektor är en benämning på en person som bl.a. förvaltrade ett lantbruk. Rättare är en äldre titel för en förman vid ett större jordbruk).

Hjärtligt välkomna följa en mycket intressant historia om Johan Petter och hans kvinnor allteftersom de uppträder vid Johan Petters sida.

JOHAN PETTER BERGSTRÖM 1806-1892

JOHAN PETTER

föds 1806 på

Gillberga säteri

Översten och hovjägmästaren Johan Ludvig von Greiff och hans hustru Maria M Pomp ägde Gillberga säteri och Västjädra gård i Dingtuna socken. Han gjorde sig namnkunnig genom sitt ingripande i statsvälvningen 1809-03-13, då han övermannade den flyende konungen på Stockholms slotts borggård.

1806 får rättaren Anders Jönsson o hans hustru Maria Jönsdotter, på Gillberga Säteri i Dingtuna socken, en son den 2 november som döps till Johan Petter Andersson. Han blir lillebror till syster Anna och storebror till syster Johanna.

1807 flyttar familjen till Västjädra gård. Här föds ytterligare två barn varav den yngste f 1812 dog 1816.

Systemen Johanna föds 22 november 1808. Hennes intressanta levnadshistoria berättas i kommande nummer av S:t Olof.

Kihlsta

1820 efter tretton år på Västjädra finns familjen i Kihlsta i Kungsåra socken. Byn omfattar två mantal skatte samt 2 $\frac{1}{4}$ mantal under ryttmästare kammarherre fideikommissarie greve Axel Adolf Piper med hustru Magdalena Armfelt på Ängsö. Egendomen arrenderas då av en herr P Törngren.

Skjämsta/Skämsta

Jag, Bo Jonsson, drots i Sverige, och Ture Bengtsson, lagmansdomhavande i Västmanland på herr Sten Stenssons vägnar, utfärdar domar på räfsteting i Västerås för Tuhundra härad i enlighet med nämndens vittnesmål, vars ledamöter var bl.a. Ervast i Skämsta. Således tilldöms Lars Lange i Segersö (Lännäs socken) på sin hustru Katrins vägnar 3 mark penningar av de hus i Karleby (i Kungsåra socken) vilka uppmåtts till ett värde av 9 mark.

Enligt nämndens vittnesmål utgjorde denna tredjedel hustruns andel av det arv hon tillsammans med sina två bröder hade rätt till.

Vidare dömer utfärdarna Olof i Köpsta och Lars i Gottsta (i Kungsåra socken), kyrkvärdar i Kungsåra, att erlægga 40 mark i treskiftes bot för att de på kyrkans vägnar bemäktigat sig husen.

Beloppet ska betalas inom sex veckor vid vite av 40 mark för konungsdöm och 6 mark för lagmansdom. 18 januari 1378.

1824 då Johan Petter är 18 år lämnar han föräldrahemmet och blir dräng på frälsehemmanet Skjämsta som tillhör kammarherre baron Erik Anders Cederström och Sofia Ulrika Piper på Springsta säteri. Där kommer hans syster Johanna senare att verka hos överste baron Eric Johan af Wetterstedt 1829.

Fiholm säteri

Fiholms säteri i Rytterne idag

Sedan början av 1300-talet innehades Fiholm av biskoparna i Västerås. Vid reformationen indrogs det till Kronan och förlänades enligt testamente av Gustav Wasa till hertig Karl. Blev så småningom Gustaf II Adolfs morgongåva till Maria Eleonora, varefter Karl X gav det till drottning Hedvig Eleonora. Vid hennes fränfälle 1715 indrogs Fiholm åter till Kronan.

Olika ägare under början av 1700-talet och efter 1748 ägdes Fiholm av riksrådet friherre Carl Johan Ridderstolpe som fortfarande 2020 innehas av samma familj.

1826-1829 finns Johan Petter på Fiholm i Rytterne socken som gårdsdräng. Under den tiden ändrar han efternamn från Andersson till Bergström år 1828.

1830 blir nästa anhalt/anställning som rättare och sexman på Giresta gård i Rytterne under ett år. Hit kommer också syster Johanna i oktober.

Giresta gård i Rytterne sn idag

Giresta gård med Wiby och Lundby lyder under fideikommisset Fiholm, generalbefälhavaren greve Carl Ulric Ridderstolpe till Fiholm och hans hustru Gustava Margareta Falkenberg af Trystorp. Nu har Johan Petter avancerat till rättare. Han har en god meritlista och kan 1831 lyfta sina vingar till ...

Stora Ekeby i Rytterne socken, där Johan Petter är rättare 1831-1834 hos ståthållaren på Strömsholms slott Johan Adam von Gertten (Gerdten).

Stora Ekeby idag

Här träffar Johan P sin blivande hustru Margaretha Kathrina Ekequist som 1831 föder oäkta barnet Augusta Amalia som döps 20 aug. Dopvittnen var över-

jägmästaren Conrad Adolf von Gerdten, (död 1832 på Ekeby), demoiselle Anna Maria Broström, rättare Gustav Malmqvist och hustru Greta Lena Larsdotter, alla från Ekeby.

1787 var Johan Adam kammarpage hos Gustav III. Han förlovade sig 1799, 32 år gammal, med den 13-åriga Charlotte Löwenhielm, rik arvtagerska till Apertin i Värmland. Hon såg till att förlovningen bröts och gifte sig istället med brodern Emil Adam von Gerdten, som hon träffade när han skulle tala henne tillrätta sedan förlovningen brutits. Johan Adam förblev ogift.

Överste Johan Adam von Gerdten (1767–1835), blev 1793 överstelöjtnant, var mellan 1797 och 1817 intendent vid livreg:s passevolansverk, 1817–32 ståthållare på Strömsholms slott samt tilldelades 1818 överstes titel. Han utvecklades under ledning av Elias Martin till en god landskapsmålare och var mecenat för unga svenska konstnärer. Ledamot 1803 av "Kongl. Målare-Akademien, utöfvar lyckligt konsten och är en av dess varmaste tilbedjare." Han var även intresserad av lantbruk och förvärvade 1803 Stora Ekeby med Åholmen i Rytterne.

1832 får Johan Petters två år äldre syster Anna tjänst som kökspiga på Stora Ekeby. Här finns brodern Johan Petter sedan ett år.

Berättelsen om Johan Petter och familjen Bergströms historia fortsätter i nästa nr av S:t Olof.

Bild- och textredigering Benny Flodin

Programkommittén INDUSTRIHISTORISKT UMGÄNGE hoppas att fjolårets inställda vårprogram kan genomföras **HÖSTEN 2021**

Torshälla hembygdssällskap

S:t Olofs Gille

S:t Olofs Gilles Programkommitté* INDUSTRIHISTORISKT UMGÄNGE

Inbjuder till ett prel. VÅRPROGRAM år 2020 som vi hoppas
Coronaviruset tillåter oss genomföra under **HÖSTEN 2021**

- 1) **Adolf Zethelius & Samuel Owen**
Nyby & Surahammar smider och valsar på 1800-talet
Plats: Kvarnen - Torshälla bibliotek, Tid kl. 15:00

Zethelius köper Surahammars bruk 1845 och bygger en kopia av Nyby Bruk som han grundade tillsammans med sin svärfar Eric Nordewall 1829, med hjälp av skotten Samuel Owen

- 2) **Utflykt till Surahammar (besök i bruksmuseet med bl.a. den Ga. mumbblingshammaren) och till Skultuna Messingsbruk grundat av Karl IX 1607**

Vi samlas vid Surahammars museum kl. 10:00 och följer upp mingelmötet i kvarnen om Zethelius köp och utbyggnad av Surahammar och berör Axel Oxenstiernas industrihistoria i Surahammar, Skultuna och Torshälla.

Lunchen intas på Å-café i Skultuna bruks vackraste lokaler!

Vi åker i egna bilar. Vill du samåka - ring Jan-Erik 070-5655641

- 3) **Under hösten besöker vi Stålbåga f.d. järnbruk och Björndammens masugn alt. Skottvångs Grufva**

Efter besöket på Stålbåga där vi kl. 10:00 tas emot i av ägaren Nils Juto, som renoverat den Ga. herrgården och byggt Stålbåga Paviljong, åker vi till Björndammen alt. Skottvång och tittar på Masugnen eller gruvan.

Lunch intas på Café Björndammen alt. på Skottvångs värdshus

Vi åker i egna bilar. Vill du samåka ring - Jan-Erik 070-5655641

Utförligt program, ev. i annan turordning, kommer senast tre veckor innan evenemanget

Februari 2021

PROGRAMKOMMITTÉN

Jan-Erik, Rolf & Benny förstärkt med Anders Kropp

***Vår inriktning är arrangemang av Föredrag & Utflykter med socialt mingel i Torshälla bygdens industrihistoria**

Programkommittén **INDUSTRIHISTORISKT UMGÄNGE** hoppas att fjolårets inställda vårprogram kan genomföras **VÅREN 2022**

Torshälla hembygdssällskap

S:t Olofs Gille

S:t Olofs Gilles Programkommitté* **INDUSTRIHISTORISKA UMGÄNGET**

inbjuder till ett prel. **HÖSTPROGRAM** år 2020 som vi hoppas
Coronaviruset tillåter oss genomföra under **VÅREN 2022**

- 1) **Utflykt till Hälleforsnäs - besök på Gjuteri-
museet och Jürss Mejeri (butiksförsäljning)**
Vi åker i egna bilar och samlas på Gjuterimuseets
Parkering kl. 10:00. Ylva Skoglund ansluter.

Efter besöket kan de som så önskar äta lunch på
??? i Hälleforsnäs.

Vill du samåka - ring Jan-Erik 070-565 56 41

- 2) **Holmens historia i Torshälla å både före och
efter vattenfallet från medeltiden till idag**
Plats: Kvarnen – Torshälla bibliotek. Tid kl. 15:00
Servering: Drycker och tillugg till anständiga priser

Kvarnar och smedjor ägda av kloster och adelsätter
avlöser varandra genom århundradena. Program-
kommittén m.fl. minns och kåserar om Holmens
industrihistoria.

Holmens industrier på 1880-talet

- 3) **Kl. 10:00-12:00 besöker vi Eskilstuna stads-
museum och Munkteilmuseet**

Vi åker i egna bilar och parkerar på Strömsholmen och
besöker först stadsmuseet.

Vill du samåka - ring Jan-Erik 070-565 56 41

Lunch intas på P2 efter museibesöken ca 13:00

Stadsmuseet

en Volvo BM-traktor

Utförligt program, ev. i annan turordning kommer senast tre veckor innan evenemanget

Februari 2021
PROGRAMKOMMITTÉN
Jan-Erik, Rolf & Benny

***Vår inriktning är arrangemang av Föredrag & Utflykter med socialt mingel i
Torshällabygdens industrihistoria**

BILD- & FOTOARKIVET på Nyby Bruk räddat av en slump

Torshälla Nyby Historiska Sällskap, TNHS (2018 övertaget av S:t Olofs Gille)

Sedan 1984 har jag lett en studiecirkel i ABF:s regi som har sitt ursprung i den "Gräv där du står"-cirkel som jag formade inför Metall avd. 23:s hundraårsjubileum. När det arbetet var klart 1988 omformulerade vi vår målsättning till att tillvarata de industrihistoriska minnena, främst i form av foton från de lokala företagen i Torshälla.

När så delar av min cirkel deltog i arbetet med att ge ut lokalhistoriska sällskapets årsbok 1990 blev vi kontaktade av den legendariske Torshällafotografen Harald Bäckstrand som just återköpt sitt fotoarkiv från ägaren som lagt ned fotoverksamheten.

Tack vare platschefen på kallvalsen, bergsingenjör Lennart Paijkull, kunde 1988 medel anslås för köpet av Torshällas viktiga fotoarkiv. Tidigt hade vi ögonen på den fotografiska skatten som fanns på Torshällas största företag Nyby bruk. Vi hade därför kontakt med företagets fotograf, Åke Hagström, som inför sin pensionering var förutseende nog att säkerställa att företagets fotoarkiv skulle bevaras och hållas intakt och odelat.

Av en ren slump kunde det ovärderliga fotoarkivet räddas och tas tillvara av TNHS som sedan kontaktade mig och min studiecirkel.

I drygt 3 år har vi arbetat med att kopiera och kommentera fotoskatten som består av många hundra foton. De flesta tagna av Åke Hagström. Det är vår förhoppning att fotoarkivet kan införlivas med Nyby bruks huvudarkiv i Arkiv Sörmland (Eskilskällan).

Leif Persson

Ylva Skoglund om arkivets räddning:

År 2013, i samband med bildandet av av TNHS inför Torshälla stads 700-årsjubileum år 2017, kontaktade jag Nybys fotograf Åke Hagström för en inspektion av vad som fanns kvar av fotoarkivet.

"Min oro och mina farhågor var att arkivet riskerade hamna på tippen!"

Jag hade arbetat på Nyby i flera omgångar, på sommar och vinterlov. Den mesta tiden på Nybys fotolaboratorium (som startades på 50-talet och lades ned i slutet på 90-talet) hos fotografen Åke Hagström. Åke berättade då för mig att arkivet faktiskt slängts i en container, redan ett tiotal år tidigare! Han hade kommit ner en regnig söndag för att jobba några timmar och sett några gamla negativ virvla omkring på asfalten utanför labbet. I en container fann han bilder, pärmar och arkivskåp nedvräktas för att slängas!

För oss som var intresserade av både Torshällas och Nybys historia var det ju otänkbart att låta arkivet försvinna. Det var bråttom, bara en kort tid innan hade hela NTK:s, (Nyby Tjänstemannaklubbs) arkiv, slängts, då vi förstod att de gamla lokalerna nu tömdes i ett rasande tempo.

Vi tog kontakt med Outokumpu, för att efterhöra deras intresse och fick veta att planen var att det skulle slängas. Till vår glädje fick vi överta arkivet och dessutom få disponera ett par rum nere på det gamla kontorslandskapet där arkivet kunde förvaras säkert och vi kunde gå igenom det i lugn och ro, ett arbete som Leif Perssons grupp skött med den äran.

Så räddades arkivet en andra gång!

Så bilderna kommer, tack o lov, att få ett fortsatt liv för alla som är intresserade av vårt industriella kulturarv och historia.

Ylva Skoglund

Viss redigering: Benny Flodin

Ett "litet axplock" av bilder ur Nyby Bruks räddade fotoarkiv

G:a plåtverket vid södra verken (valsverksberget syns i den öppna porten). Valsaren "Peja" Andersson t h. Foto Bo Dahlin 1961

Nya plåtverket invigt 1963 av prins Bertil
Foto K W Gullers 1965

Vy mot söder med drageriet t v bruksbyn och södra verken i fonden där det G:a plåtverket grundades av. Erik Adolf Zethelius 1829. Foto Bo Dahlin 1964

Interiör från stålverket. Tappning från skänk i kokiller.
Foto K W Gullers ca 1955

Interiör från stångjärnsverket Södra verken 1962. Valsning av armeringsjärn.
Foto Bo Dahlin 1962

Interiör från stålverket ca 1962. Urslagning från ugn. Gerhard Rosendahl vid ugnen.
Foto Georg Oddner

Torshällas ångbåtsepok går mot sitt slut

I min föregående artikel om Torshällas tre hjulångare fördes berättelsen fram till tiden för Eskilstuna Nedre kanals anläggande och öppnande 1860.

Skeppsredaren i Torshälla, Pehr Gustaf Schotte som hade efterträtt den förra redaren i staden Carl Adam Schepherus, investerade i den nya tidens senaste teknik och beställde och inköpte stadens första hjulångare, *Thorshälla*, 1838.

Redan 1830 hade han sett var framtidens ekonomiska tyngdpunkt skulle komma att ligga. Och det var inte i Torshälla utan i grannstaden Eskilstuna. Vid början på 1800-talet skulle olika fabriks- och hantverksrörelser kraftigt komma att påverka Eskilstunas utveckling och alla deras produkter hade Torshälla som utskeppningsort. Men industriidkarna i Eskilstuna såg att deras behov av bättre och snabbare kommunikationer var större än vad Torshällas seglande jakter kunde tillgodose.

Torshällaredaren Pehr Gustaf Schotte hade redan 1830 köpt sig en stadsgård i Eskilstuna, den så kallade Schotteska gården på dagens adress Köpmangatan 40. Schotte bodde dock kvar i Torshälla till 1838, samma år som hans första hjulångare levererades till hamnen i Torshälla. Han hade sin adress på nuvarande Järnväggsgatan 11, före detta distriktsläkarmottagningen i Torshälla. Tidigare kallades gatan för Westra Långgatan med stadsgårdsnummer 1 och 2. En väldigt stor tomt alldeles invid landsvägen mot Kungsör och Arboga. Strax invid hans stadsgård låg stadens västra tull, Wester Tull.

När Schotte flyttade sin verksamhet till grannstaden Eskilstuna från Torshälla ledde detta till att han även tog inkomsterna från sjöfarten med sig och berövade på så sätt staden en av dess främsta inkomstkällor. Detta påtalade Torshällas magistrat i en klagoskrift till kommerskollegium i Stockholm. Kvar var endast ett fåtal seglande jakter som sällan seglade med full last.

Som redare i sin nya hemort, Eskilstuna, var han väl förberedd på de förändringar som skulle komma att ske tjugo år senare. Redan 1851 hade han tillsammans med fabrikörer i Eskilstuna och Torshälla initierat skapandet av en ångslupsförbindelse mellan de bägge städerna genom inköp av hjulångslupen Necken, som senare om döptes till Eskil, och gick i pendeltrafik på ån. För att underlätta för passagerarna att ta sig till och från lastplatsen i Eskilstuna skapade Schotte en hästskjuts som kallades *Pehr Gustaf Schottes omnibus*.

Efter 5 års arbeten med att gräva, mudra och spränga för den nya kanalen var den 1860 invigningsklar. Redan ett par år innan dess färdigställande låg Schotte och hans medredare i startgroparna för att möta den nya kanalens fartygsbehov. Det har allmänt antagits att det var fabrikören Theofron Munktel som var initiativtagare och huvudman för det nybildade rederiet "Eskilstuna Jern-Ångfartygs-Bolag" men vi kan nog på goda grunder anta att den förra Torshällaredaren, nu Eskilstunaredaren, Pehr Gustaf Schotte, hade en ledande roll i det nya rederiet. Han hade ju sakkunskapen om villkoren och förutsätt-

ningarna för ångbåtssjöfart. Dessutom var han fortfarande ägare av hjulångaren *Thorshälla*.

Hösten 1858 beställdes så det första **propellerångfartyget**, från Bergsunds Mekaniska Verkstad, som var avpassat till slussarnas dimensioner i Torshälla. Redan i september 1859 kunde det levereras. Hjulångaren *Thorshälla* hade för breda hjulhus och kunde därför inte gå upp i kanalens slussar och fick därför stanna med hemort i Torshälla hamn

därför rederiet sälja henne. 1868 hittades en köpare för *Eskilstuna*, ett rederi i Falkenberg. Hon förliste under namnet *Vestkusten* i en höststorm 1913 utanför Vasa i Finland då endast en av 35 personer kunde räddas.

Den första ångaren *Eskilstuna* ersattes 1865 av den nya ångaren **Sven Rinman** som anlände till sin nya hemmahamn lagom till invigningen av den nya slussen vid Faktoriholmarna och nya "Övre hamnen" vid Rådhusstorget. Sedan 1861 hade

Utsnitt av större foto som visar hjulångfartyget Thor t v och t h ångfartyget Eskilstuna vid Riddarholmens södra kajplats där fartygen hade sin kajplats i Stockholm. Fotot ska enl. sjöhistorikern Lennart Rydberg vara taget 28 juni 1866. Ett unikt foto som visar de enda kända fotona av de bägge ångarna, tillsammans. Fotograf C Thalén, från Sth borgargilles museum.

Ångfartyget **Eskilstuna**, det första fartyget med detta namn, var 120 fot lång (c:a 35 m), bredden 21 fot (c:a 7 m) och var därför perfekt avpassad efter slussarnas dimensioner. Hon var mörkgrön till färgen. Ångmaskinen levererade 70 hkr vilket gjorde att hon kunde komma upp i nästan 11 knop, lite drygt 20 km/t. Hon lär dock ha varit väldigt kolkrävande och då kol var en importvara var det svårt att få ekonomi på fartyget. Redan efter 5 år ville

Eskilstuna samtrafikerat linjen Eskilstuna-Stockholm med hjulångaren **Thor f d Örebro**. Thor ska dock inte ha slussat upp till Eskilstuna utan ska ha stannat i Torshälla hamn. Då Schotte var redare och delägare i bägge fartygen och de gick i samtrafik på Stockholm kan vi anta att de ingick i samma rederi.

Redaren, rådmannen och riddaren av Kungl. Majts. Wasaorden Pehr Gustaf

Schotte avled 23 mars 1863 i hemmet i Eskilstuna. Av bouppteckningen framkommer att han hade avsevärda tillgångar i lantbruksfastigheter vid sin död. I Lista socken, gården Hvargarn med underliggande gårdar och torp, värderade till 130 tusen riksmünt (trm), i Råby socken fastigheter värderade till 31,5 trm. Summa fastigheter 161,5 trm samt tillgångar i inventarier, kreatur, spannmål m.m. 36,312 trm. Summa 197,812 trm i Väster Rekarne Härad. Efter avräkning av skulderna återstod 148,2 trm.

Därefter gjordes bouppteckning i Öster Rekarne Härad, Kloster socken, där det fanns tillgångar i jordbruksfastigheten Sahl och Djursta, som i dagarna har exploaterats av ett större lokalt byggbolag i Torshälla. Dessa fastigheter uppskattades till ett värde om 33 trm samt fastigheten Lilla Tidö i Hammarby socken uppskattade till ett värde på 16 trm. Totalt nettovärde i Öster Rekarne Härad 54 trm. Summa tillgångar i jordbruksfastigheter således drygt 200 trm. En ansenlig förmögenhet.

*Text & bild: Leif Persson
Redigering: Benny Flodin*

Artikeln bygger i huvudsak på:

-Arne Ståde & Lennart Rydberg: Med ånga, gods och tidtabell, Stockholm, 2003,

-Oldsjö, Fredrik & Lennart: Målarbåtarna, 1967,

-Leif Persson: Torshällas sjöfart och stadens seglande borgare, Sörmlandsbygden 1991. Sjöfarten på Torshälla, Torshälla ABC, Lokalhistorisk årsbok 2004

Släkten Ståhle i Torshälla, Det brinner, det brinner, Lokalhistorisk årsbok 1998.

-Matsson, Kjell-Ove: Sjöfarten i norra Sörmland, Sörmlandsbygden 1991.

Några bilder från Pehr Gustaf Schottes Gårdar i Eskilstuna & Torshälla:

*Köpmangatan 40 i Eskilstuna
vy över stadsgårdens södra fasad*

F d distriktsläkarmottagningen på Järnvägs-gatan 11 i Torshälla idag

Flygbild innan det blev läkarmottagn. 1937

**Torshälla
Hembygdsmuseum
S:t Olofs Gille
Bergströmska gården**

*Öppet varje torsdag apr-okt,
i juli även tisdag & lördag
kl. 13.00 – 16.00*

**Vi har böcker och olika
skrifter till
försäljning bl.a.:**

*Nya Torshälla ABC
TNHS historiska skrifter 1-9
och Torshällas Tidslinje från
Istid till Nutid
Rekarnebygden i backspegeln
Historiska skrifter om Torshälla
Böcker om Marianne Ebeling
och Harriet Ebeling
Torshälla stenkärlsfabrik*

S:t Olof utkommer med 4 Nr/år

1. Ca 14 dgr efter Årsmötet i mars
2. Före midsommar
3. Efter Torshälla Marknad
4. Före Jul med Årsmöteskallelse

Skulle det ligga ett inbetalningskort i Din tidning så betyder det att kassören inte fått någon årsavgift av Dig.

Vi hoppas att det inte betyder att Du vill lämna Gillet

**Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille**

Styrelse:

Tryggve Lundh, ålderman	076-340 74 15
Jan-Erik Kling, v. ålderman	070-565 56 41
Östen Belin, skrivare	076-833 21 23
Barbro Holmén-Gustafsson, gårdeman	070-571 34 06
Benny Flodin	070-656 54 54
Mikael Nyman	073-447 93 12
Birgitta Biderman	073-320 53 93

Suppleant:

Maj-Lis Strandberg	070-308 19 24
Kjell Jansson	070-205 84 85

Museikommitté:

Styrelsen

Arkivkommitté:

Benny Flodin, (Björn Maxe konsult)

Fastighetskommitté:

Jan-Erik Kling, Mikael Nyman

Aktivitetskommitté:

**Birgitta Biderman,
Maj-Lis Strandberg (köksansvarig)**

Dataansvarig:

Benny Flodin t.f.

Bygdeband:

Karin Lindh 072-323 15 45

Redaktion S:t Olof:

Benny Flodin

**Bergströmska gården, Hembygdsmuseum
Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon 016-35 50 76 alt. 070-565 56 41**

**Medlemsavgift: 100: - enskild, 150: - familj
Bankgiro: 5239-1901**

**Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Tryggve Lundh
Klostergatan 9, 644 31 TORSHÄLLA**

**E-postadress: info@sanktolofsgille.se
Hemsida: www.sanktolofsgille.se**

1620 års skolordning i Sverige

Enligt beslut år 1620 skulle det finnas tre typer av skolor i landet: gymnasium, trivialskolor och barnskolor.

Enligt stadgan om städernas administration från 1619 skulle en trivialskola finnas i varje stad. Den var till för att utbilda borgarnas barn.

Det fanns en lägre nivå av trivialskola som kallades för barnskolor. Den första grundad i Sigtuna 1617.

TORSHÄLLA PEDAGOGI fyllde 400 år 2019

På initiativ av prästen Larentius Birgeri gör borgarna år 1619 en anhållan om att få en barnskola och hertig Filip svarar:

"den barnaskolan som I ödmjukeligen begären att upprätta där i staden äro Vi nådigt tillfreds med, vele ock framdeles därtill förhjälpa, när Vi förnimma att I ställen samma skolebyggning i verket".

Men borgarna var minst sagt ovilliga att bygga en skola och förresten "trots att de varken kunde läsa eller skriva hade de hela sitt liv klarat sig bra med bomärke och kalenderstav". Skolplikt finns inte så det blir endast de välbärgades gossar, som får undervisning.

Torshällas folkskola 1754-1845 rekonstruktion efter bild av Georg Nyström

Referenser:

Skolans historia - Historiesajten.se.

TNHS-skriften: *NÄR DÅ VAR NU*
Torshälla från forntid till år 1717

Kalenderstav en form av "evighetskalender" som började användas före boktryckarkonstens tillämpning (NE)a

